

ДУАЛ ТАЪЛИМ ҚЎЛЛАНИЛИШИ: АМАЛИЙ ТАЪСИР ВА ВА МУАММОЛАРИ**Кубонов Баходир**

Kokand University Андижон филиали, доцент

Кирйигитов Бахридин

Kokand University Андижон филиали, ассистент

Мухаммаджанов Шохрухбек

Kokand University Андижон филиали, Компьютер инжиниринг йўналиши талабаси

Аннотация: Ушбу ишда жамият ва ишлаб чиқаришнинг ўзаро боғлиқ масалалари кўриб чиқилган. Дуал таълим ва унинг моҳияти, имконияти ва ишлаб чиқариш соҳаси билан ривожланиши учун заррурий тамойилларнинг мазмуни ёритилган. Келтирилган масала юзасидан олиб борилган илмий изланишлар ҳақида маълумот берилган. Уларнинг амалий хулосалари ва таклифлари келтирилди.

Калит сўзлар: кооперация, ўқув жараени, бозор иқтисодиёти, муносабатлар, сиртқи таълим шакли, электрон манбалар.

Kirish.

Ҳозирги даврда касбий фаолиятини яхшилаш бўйича энг муҳим вазифалардан бири сифатида мавжуд меҳнат бозорининг талабларига жавоб беерадиган юқори малакали мутахассисларни тайёрлаш, уларнинг юқори малакаали бўлишини таъминлашда зқув жараенини тегишли тарзда шакллантириш масаласи муҳим бўлиб қолди. Ишлаб чиқаришнинг етакчи тармоқлари (текстил, қурилиш моллари, озиқ-овқат махсулотларини етиштириш ва қайта ишлаш, туризм ва бошқалар) ни ривожлантириш цццн малакали мутахассисларнинг базасини шакллантириш жамиятнинг иқтисодий ривожланишига ижобий тасир кўрсатинини намоён қилди ва ўзининг самарали эканлини амалда кўрсатди. [1]

Аввалги даврда сиртқи таълим шакли мавжуд бўлиб унда талабалар ишлаб янги касбга эга бўлиши ёки ҳозир фаолият олиб бораётган фаолияти бўйича таълим олиниши назарда тутилган.

Охирги йилларда манаи шу фаолиятга узоқлашган (масофавий) ёндашув қўлланила бошланди.

Автомобил йўлларга хизмат кўрсатиш соҳасида фаолият олиб бораётган ёш мутахассисларни тайёрлашдан қуйидаги мақсадлар амалга оширилиши назарда тутилганди:

- ёш малакали кадрлар базасини яратиш,
- соҳада янгича қарашни шакллантириш,
- янги технологияларни жорий этишни жадаллаштириш.

Кейинроқ кечки таълим шаклига эътиборга тушди ва унинг таълимдаги қўлларнилиши кенгайди.

Жамиятнинг ривожланишига дуал таълимнинг томонлари намоён этиш бошлагани туфайли охириги йилларда унга эътибор кучайганини кузатишимиз мумкин.

Мана шу ҳолатнинг куйидаги сабабаларига кўра фаоллашганини кўрсатишимиз мумкин:

- жамиятнинг иқтисодий фаоллигининг ортиши;
- қўшимча мутахассислик ёки касбга эришиш ва унинг истиқболлари яққол кўриниши;

- бошқа касбга эга бўлиши янги имкониятларни очиб беришини англаниши.

Охирги келтирилган сабаби [2] ишда жуда яхши даражада ёритилиб берилган. Унда мутахассисларнинг янги авлодини тайёрлашдаги куйидаги омиллар ўрганилган:

- таълим жараёнини ташкил этишда қўшимча манбаларни кенгроқ амалда қўллаш,
- хорижий тил ва ахборот технологиялар бўйича язши кўникмага эгаллиги ва аҳамияти.

2015 йилдан кейинги дврда таълим тизими ва ишлаб чқариш, қишлоқ хўжалиги, туристик фаолият олиб борувчи объектлар ўртасида узилиш мавжудлиги аён бўлиб қолди. Мана шу масала бўйича эътибор қратилайган томонларини бошқа олимла ҳам ўзининг ишларида кўрсатиб ўтишган. Масалан, Ҳайитов Шавкат Қирғиз-ўзбне университетида фаолиятини олиб боради ва илмий тадқиқотларини қайд қилинган соҳанинг муаммоларини ўрганиш ишларини олиб борган. Масалан, [3] ишида сиртқи таълимнинг самарадорлигини ошириш масаласининг ёритилишини кўришимиз мумкин:

- сиртқи таълимда ўқув жараёнини ишлаб чиқариш билан узвий боғлаш зарурлиги,
- мутахассисликларни тағлашда амалий эҳтиёждан келиб чиқиб ёндашиш.

[4] ишда таълим сифатини ошириш ва ўқув жараёнининг самарадорлигини янада яхшилаш мақсадида электрон манбаларнинг кенг қўламда амалда қўлланилиши ҳақида маълумот берилган. Ушбу ишнинг яна бир томони шуки электрон манбаларни сиртқи таълим ташкил этиш жараёнида амалда фойдаланиши жуда қулай ва ижобий таъсри кўрсатилиши мумкин.

Техникум ва корхона ўртасида мулоқотни ташкил этиш жараёнлари [5] ишда жуда яхши ёритилган. Бизнинг мамлакатда айнан шундай муносабатлар биров кечроқ фаоллашганини кузатиш мумкин. Лекин ижобий таъсир эса 2023 йилдан яққро кўзга ташлана бошлади. Унгача таълим берувчи ташкилот (техникум) ва хўжалик субъекти ўртасидаги муносабатлар деярли ўргатиламаган эди.

Энди дуал таълимнинг моҳиятини кенгроқ ёритишга уриниб кўрамиз. Мутахассисларни тайёрлашнинг дуал таълим шакли деганда профессионал таълимни ташкил этишнинг маълум бил инновацион шакли тушунилади. Бунда иш берувчи ва мутахассси ўртасида куйидаги мақсадлар эрилишади:

- мутахассис зарурий малака иалабларига эга бўлиши,
- иш берувчи ва мухассис ўртасида ҳуқуқий муносабатлар ўрнатилиши.

Бошқа томондан, мана шу жараёнда дуал таълимнинг аҳамияти сифатида инсонпарварлик ва қадрият меъёрларининг тенгишли компетенцияга асосланган ёндашув, касбий фаолият ва ижтимоий-касби муносабатларнинг шакллантириш ҳамда ривожлантиришни келтиришимиз ўринлидир.

Дуал таълим – таълим берувчи ташкилотлари ҳамда бозор иқтисодиёти муносабати асосида бошқа субъектлар ўртасида ўзаро муносабатларнинг тегишли ва мантиқий моделидир. Бундай таълим шаклида талабаларнинг касбий ва ижтимоий жиҳатдан корхона ёки ташкилот ходимининг ролига мослаштириш билан асосланади.

Афсуски, дуал таълим модели амалга оширишда унга нисбатан ишбилармон доира вакиллари томонидан салбий муносабат билдириши кузатилмоқда. Лекин хорижий мамлакатларда, айнан, дуал таълим орқали ташкилотлар ўзларига янги ма малакали ходимларнинг базасини яратишда катта ишлар амалга оширмоқда.

Германияда дуал таълим шаклининг амалий мисоли сифатида автомобилсозлик соҳасида ҳолат орқали келтиришимиз мумкин. Бундай жараён натижасида муҳандис ва ишчиларнинг касбий компетенциясини доимо ортишага эришмоқдалар ва янги авлод мутахассисларни яратишга эришмоқдалар. Дуал таълимнинг амалга оширишда қуйида келтирилган тамойилларига эътибор қаратиш керак бўлади [1].

Фаолият турлари ва шакллари эркин танлаш.

Бунда ҳар қандай хўжалик юритувчи субъектнинг ўзининг мақсадига мувофиқ фойдали ёки афзал кўрган турини амалга ошириш эътироф этади. Масалан, сиртқи ёки кечки таълим шаклини қўллаган ҳолда ўзларининг ҳодимлаини касбий малакасини оширишга эришига қаратилган ишларни амалга оширади. Бунда таълим муасасаси ва хўжалик субъекти ўртасида шериклик муносабатлари ўзаро фойдали шартларда амалга оширилади.

Нархларни эркин белгилаш.

Хизмат ёхуд маҳсулот ишлаб чиқариш ёки фаолиятни ҳаётга тадбиқ этишда нархларни эркин белгилашда ташқи чекловлар йўқ бўлиши, ҳеч ким томонидан белгиланмаслиги, балки талаб ва таклифга асосланиб натижаси сифатида бўлиши кераклигини унутмаслигимиз керак.

Рақобат.

Таълим берувчи ташкилот ва и берувчи ташкилот ўртасида, энг аввало, истеъмолчиларнинг хоҳиш-истаклари учун бозор муносабатларга таяниш лозим. Мутахассисларнинг тайёргарлик даражаси ва эришилган малакаси меҳнат бозори талабига мос ҳолда доимо ҳисобга олиб борилини талаб қилади.

Мулкчилининг турли шакллари эга бозор субъектларнинг ўзаро тенглиги.

Бу тамойил икки томонлама - дуал таълим шакли орқали таълим муасасаси ва иш берувчи ўртасида иқтисодий чекловлар, солиқлар, имтиёзлар аниқ ва шаффоф бўлиши керак. Шунингдек, мулкчиликнинг турли шакллари ва иқтисодий имкониятларига эга субъектлар ўртасида ўзаро ҳурматни шакллантиради.

Иқтисодий фаолиятини тартибга солиш.

Бозор иқтисодиётининг ўз-ўзини тартибга солишда, энг аввало, унга бошқарувнинг хал килувчи роли маъмурий эмаслиги, балки иқтисодий усулларига асосий урғу қаратилаганлиги билан таъминланиши назарда тутилиши – энг биринчи омил бўлишидир.

Бозорнинг универсал тамойили.

Таклиф этилаётган фаолияти тури доирасида бозор муносабатларини ўрнатишнинг мақаррарлиги, акс ҳолда икки томонлама дуал таълим ишламайди. Мана шу жараёндаги иштирокчилар ўртасида товар-пул муносабатлари кенг тарқалган. Айнан шу боорнинг универсал тамоёили моҳиятини белгилаб беради.

Жамиятнинг иқтисодий ривожланишини таъминлашда дуал таълимни имкониятини кенгроқ фойдаланиш зарур. Мутахассисларнинг бозор муносабатлар шароитида ўзларининг аниқ жойини эгаллаши ва доимий равнақ сари интилиш воситаси сифатида қарашни кенг ишбилармон вакилларига сингдириш натижасида жамиятнинг иқтисодий фаоллигини оширишга эришамиз. Бу эса аҳолининг яша шароитини янада яхшилашга асос ва имкониятларни яратиб беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Алхамова М.Р. Професионал таълим муассасаларида дуал шаклини амалга оширишда корхооналарнинг ҳамкорлик тамойиллари //Та'лим tizimida innovasiyalar va ularning amaliy radbirlari: muammolar va yechimlari. Respublika ilmiy konferensiyasi. Farg'ona. 2024 yil 25 yanvar. 203-209-bet.
2. Кирйигитов Б.А., Каршибаев А. Аспекты и анализ процесса подготовки специалистов – основа будущего /Вопросы науки и образования. 2020.-№7. С.77-80.
3. Бабаев Д.Б., Хайитов Ш.К. Формирование профессиональных умений у студентов инженерных специальностей при выполнении лабораторного физического эксперимента /Научно-методические проблемы инновационного педагогического образования.- 2018. - 18-23
4. Юнусов О., Косимов Ш., Абдувохидов А. Электронные ресурсы в образовании: возможности, преимущество и проблемы /Ilm nuri журнаli- 2023. Issue 6. June. - 82-86-бетлар.
5. Керер О.П., Пименова Н.А. Дуальное образование как условие эффективного взаимодействия техникума и предприятия. /Научно-методический электронный журнал «Профессиональное образование и рынок труда».- 2017. №18. Март. – С.1-3.
6. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O 'QISH SAVODXONLIGINI O 'RGANISH (PIRLS). Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 14-17.